

**И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ
КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ**

КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ

Д 13. 23. 662 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда
УДК 376. 112. 4

Кемешова Аккумис Мендигалиевна

**КВАЛИФИКАЦИЯНЫ ЖОГОРУЛАТУУ СИСТЕМАСЫНДА
ИНКЛЮЗИВДИК БИЛИМ БЕРҮҮ ПРОГРАММАСЫНЫН МАЗМУНУН
ӨРКҮНДӨТҮҮ**

13.00.01 – жалпы педагогика, педагогика жана билим берүүнүн тарыхы

Педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук
даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын
АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек – 2024

Диссертациялык иш И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчи:

Чоров Маматкан Жетимишевич

педагогика илимдеринин доктору, профессор,
И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик
Университетинин проф. М.М. Ботбаева атындагы
биоартүрдүүлүк кафедрасынын профессору

Расмий оппоненттер:

Акиева Гулдана Салмоорбековна

педагогика илимдеринин доктору, профессор,
И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик
университетинин М. Р. Рахимова атындагы
Кошумча кесиптик билим берүү институтунун
профессору

Токтомаматов Алмазбек Даткабекович

педагогика илимдеринин кандидаты, доцент,
Республикалык педагогикалык кызматкерлердин
квалификациясын жогорулатуу жана кайра
даярдоо институтунун директору

Жетектөөчү мекеме:

А. Мырсабеков атындагы Ош мамлекеттик
педагогикалык университетинин педагогика жана
психология кафедрасы (714300, Ош шаары,
Исанов көч., 73).

Диссертациялык ишти коргоо 2024 жылдын 26 апрелинде саат 13.00до И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган Д 13.23.662 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот (720026, Бишкек шаары, Раззаков көч., 51).

Диссертацияны коргоонун онлайн көрсөтүү коду: <https://vc.vak.kg/b/132-3bn-fgw-pkn>.

Диссертациялык иш менен И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин илимий китепканасынан (720026, Бишкек ш., Раззаков көчөсү, 51) жана Кыргыз билим берүү академиясынын (720000, Бишкек ш., Эркиндик бульв., 25) китепканасынан жана КР Президентине караштуу УАКтын сайтынан (<https://vak.kg/>) таанышууга болот.

Автореферат 2024 жылдын 26 мартында таркатылды.

Диссертациялык кеңештинокумуштуу катчысы,

педагогика илимдеринин кандидаты, доцент **Абдыкапарова А. О.**

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Казакстан Республикасында жекече айырмачылыктарды жана бардык адамдардын сапаттуу билим алуу укугун таанууга негизделген инклюзивдик билим берүү саясаты ырааттуу ишке ашырылууда. Билим берүү саясатынын негизги принциби ар бир баланын жеке мүмкүнчүлүктөрүн жана суроо-талаптарын эске алуу менен сапаттуу билим алууга бирдей укуктарды камсыз кылууну карайт.

Эл аралык деңгээлде өзгөчө билимге муктаж болгон жашы жете элек балдардын укуктары Саламан декларациясында билим берүү чөйрөсүндөгү принциптер, саясат жана практикалык иш-аракеттер жөнүндө жазылган.

Эл аралык деңгээлдеги өзгөчө билимге муктаж болгон жашы жете электердин укуктары билим берүү принциптери, саясаты жана практикалык иш-аракеттери жөнүндө саламан декларациясында көрсөтүлгөн.

Өлкөдө өзгөчө муктаждыгы бар балдардын билим алуу укугуна кепилдиктер "Билим берүү жөнүндө" мыйзамда бекитилген. "Өзгөчө билим берүү муктаждыктары" термини ар бир баланын уникалдуулугун, анын муктаждыктарын ишке ашырууга болгон укуктарын түшүнүүсүн, окутуу үчүн зарыл шарттарды түзүү үчүн коомдун жоопкерчилигин ырастаган жаңы идеологияны чагылдыруу жана ачуу менен билим берүү системасынын бир бөлүгү болуп калат.

Казакстан Республикасынын Өкмөтүнүн 2023-жылдын 2029-мартындагы токтому менен бекитилген 2023-2023-жылдарга карата мектепке чейинки, орто, техникалык жана кесиптик билим берүүнү өнүктүрүү концепциясында өзгөчө билим берүү муктаждыктары бар адамдар (мындан ары – өзгөчө муктаждыгы бар балдар) менен иштөөнү уюштуруу боюнча педагогикалык кадрлардын квалификациясын жогорулатуу программаларын өркүндөтүү инклюзивдик билим берүүнү өнүктүрүүгө карата мамилелерди ишке ашыруунун маанилүү механизмдеринин бири болуп саналат.

Педагогдорду даярдоонун бардык багыттары боюнча Өзгөчө муктаждыгы бар балдар менен иштөө боюнча модулдарды иштеп чыгуу жана бардык окуу программаларын ишке ашыруунун алкагында инклюзивдик чөйрөдө окутуунун өзгөчөлүктөрүн изилдөөнү караган предметтер боюнча модулдарды киргизүү милдети коюлган.

Ошондой эле бул документте баалуулуктарга багытталган, ишмердик, Инсанга багытталган жана коммуникативдик мамилелердин негизинде орто билим берүүнүн мазмунун өркүндөтүү боюнча ишти улантуу жана чыңдоо зарылдыгы белгиленген.

Бул инклюзивдик билим берүү квалификацияны жогорулатуу системасы багытталган кесиптик педагогикалык көндүмдөрдү жана көндүмдөрдү өркүндөтүүдөн тышкары, программага гуманисттик баалуулуктардын негиздерин киргизүүнү болжолдойт, ал ар бир окуучуга андагы

мүмкүнчүлүктөрдү максималдуу ишке ашыруу үчүн шарттарды камсыз кылууга өбөлгө түзөт.

Бул үчүн кошумча кесиптик жана жеке көндүмдөрдү өнүктүрүүгө таасирин тийгизе турган баалуулуктардын туруктуулугун камсыз кылуучу курстардын программаларынын мазмунун өркүндөтүү талап кылынат. Мындай суроо коюуда инклюзивдик билим берүү программаларынын түзүмү жана мазмуну негизинен аксиологиялык мамиленин, психологиялык-педагогикалык билимдин, маданияттын, этиканын негизинде окутуу модулдарынан турууга тийиш, алар кесиптик ишмердүүлүктө баалуулук болуп калат.

Аксиологиялык ыкманын негизинде инклюзивдик билим берүү тармагында квалификацияны жогорулатуу системасында программалардын мазмунун жакшыртуу билим берүү программасын жана ХХ кылымдын дисциплиналар аралык компетенцияларын жаңылоо контекстинде көндүмдөрдү жана көндүмдөрдү калыптандыруу милдетин өзүнө коет.

Бул инклюзивдик билим берүүнү ишке ашырган педагогикалык кадрлардын квалификациясын жогорулатуунун күтүлүп жаткан натыйжаларына ылайык окутуунун мазмунун жана натыйжаларын кайра карап чыгуу, окутуунун мазмунун жана программалардын методикасын өзгөртүү зарылдыгын жаратат.

Изилдөө жүргүзүүдө маселелерге басым жасаган эмгектерди изилдөөгө олуттуу көңүл бурулган:

– билим берүүнүн мазмунун куруунун методологиялык негиздери (М. Н. Скаткин (1985), И. Я. Лернер (1981), В. В. Краевский (2004), В. И. Загвязинский (1996), В. М. Монахов (1990), Н. К. Сартбекова (2005) ж.б.);

– билим берүүнүн мазмунун өркүндөтүү: (М.Е.Бутко (1998), И.А.Колесникова (2005), О. Г. Прикот (2006), Н. А. Масюкова (2005), В. И. Слободчиков (1998), А. М. Новиков (2006), М. И. Безруков (2007), А. Е. Абилкасымова (2001), Б. А. Абдыкаримов (2005), М. Ж. Джадрина (2000), Н. Н. Нурахметов (1991), С. Д. Муканова (2008), С. М. Бахишева (2022), А. У. Муханбетжанова (2015), О.А.Фадеева (2022) ж.б.).

– квалификацияны жогорулатуу системасындагы билим берүүнүн мазмуну (С. Г. Вершовский (2003), В. А. Крутецкий (1997), А. К. Маркова (2001), С. А. Масюкова (2002), Г. С. Сухобская (2003), Д. Ф. Ильясов (2005), Панкова Т. В. (1999), А. М. Мамытов (2009), В. Н. Белосюдцева (2007), Б. А. Тургынбаева (2005), Ж. А. Караев (2019), А. А. Жайтапова (2005), К. С. Кудайбергенова (2002), Б. Альмуханбетов (2001), Сатова А. К. (1991), Ахметова Г. К. (2016) ж.б.).

– аксиологиялык мамиленин маңызы В. А. Караковский (1996), И. Б. Котов (2001), В. А. Сластенин (2002), Г. И. Чижакова (2001), Е. Н. Шиянов (2003), Ш. Т. Таубаева (2022), Г. К. Нургалиева (2004) ж.б.).

– инклюзивдик билим берүүнүн өзгөчөлүктөрү И. И. Лошакова (2003), Е. Р. Ярская-Смирнова (2003), В. И. Михалюк (2016), Е. М. Новикова (2006), С. В. Алехина (2012), В. В. Хитрюк (2014), Р. А. Сулейменова (2020), З. А. Мовкебаева (2016), А. А. Байтурсынова (2010), А. К. Жалмухамедова (2006), И.

А. Оралканова (2014), Д. С. Барсанаева (2014), Эсенгулова, М. М. (2014), Джумагулова, Ч. Багдасарова, Н. А. (2019).

Ошону менен бирге, көйгөйдүн белгилүү деңгээлде иштелип чыккандыгына карабастан, квалификацияны жогорулатуу системасында аксиологиялык мамиленин негизинде инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун өркүндөтүүнүн илимий-теориялык, методологиялык негиздери сыяктуу аспекттер көз жаздымда калууда.

Ошентип, азыркы учурда ортосунда карама-каршылыктар бар деп эсептөөгө негиз бар:

- инклюзивдик билим берүүнүн гуманисттик компонентин күчөтүүгө жана инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун жана технологиясын долбоорлоого салттуу мамиле кылууга байланыштуу квалификацияны жогорулатуу системасынын алдында турган жаңы милдеттер;

- аксиологиялык ыкманын негизинде инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун өркүндөтүү зарылдыгы жана аны ишке ашыруу үчүн илимий, концептуалдык жана уюштуруу-методикалык негиздердин жетишсиз иштелип чыгышы;

Бул карама-каршылыктарды жана көйгөйлөрдү чечүү аракети "Квалификацияны жогорулатуу системасында инклюзивдик билим берүү программасынын мазмунун жакшыртуу" изилдөө темасын тандоону шарттады.

Диссертациянын темасынын артыкчылыктуу илимий багыттар, ири илимий-изилдөө программалар (долбоорлор), билим берүү жана илимий мекемелерде жүргүзүлүүчү илимий-изилдөө иштери менен болгон байланышы. Изилдөөнүн темасы 2021 жылдын 12-октябрындагы Казак Республикасынын Өкмөтүнүн "Сапаттуу билим берүү", "Билимдүү улут" улуттук долбоорун бекитүү жөнүндө" №726 токтомунун милдеттерине жана 2018-2021-жылдардагы жана Казакстан Республикасынын билим берүүнү өркүндөтүү квалификациясын жогорулатуу институтунун "Өрлөү" педагогикалык кадрларынын квалификациясын жогорулатуу системасынын негизги илимий-изилдөө багыттарына туура келет.

Изилдөөнүн максаты: квалификацияны жогорулатуу системасында аксиологиялык мамиленин негизинде инклюзивдик билим берүү программаларынын мазмунун өркүндөтүүнүн натыйжалуулугун теориялык жактан негиздөө жана эксперименталдык жол менен текшерүү.

Максатка жетүү үчүн төмөнкү **изилдөө максаттары** коюлган:

1. Кесиптик билим берүү системасында инклюзивдик билим берүү программаларынын мазмунун өркүндөтүүнүн теориялык негиздерин ачып берүү жана проблеманы изилдөө үчүн методологиялык ыкмаларды жана методдорду негиздөө.

2. Квалификацияны жогорулатуу системасында аксиологиялык мамиленин негизинде инклюзивдик билим берүү программасын өркүндөтүүнүн структуралык-мазмундук моделин иштеп чыгуу.

3. Квалификацияны жогорулатуу системасында инклюзивдик билим берүү программаларынын мазмунун өркүндөтүү технологиясын апробациялоо

боюнча эксперименталдык иштерди уюштуруу жана өткөрүү.

Алынган жыйынтыктардын илимий жаңылыгы төмөнкүлөрдөн турат:

1. Квалификацияны жогорулатуу системасында аксиологиялык мамиленин негизинде инклюзивдик билим берүү программаларынын мазмунун өркүндөтүүнүн теориялык негиздери ачылып, көйгөйдү изилдөөнүн методологиялык ыкмалары жана ыкмалары негизделген.

2. Квалификацияны жогорулатуу системасында аксиологиялык мамиленин негизинде инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун өркүндөтүүнүн структуралык-мазмундук модели иштелип чыкты.

3. Аксиологиялык ыкманын негизинде квалификацияны жогорулатуу системасында инклюзивдик билим берүү программаларынын мазмунун өркүндөтүүнүн натыйжалуулугу эксперименталдык жактан далилденген.

Алынган жыйынтыктардын практикалык мааниси төмөндөгүдөй: изилдөөнүн натыйжасында алынган илимий тыянактар жана сунуштар бардык деңгээлдеги инклюзивдик билим берүү структураларында, квалификацияны жогорулатуу системасында инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун өркүндөтүүдө, ЖОЖдордун инклюзивдик билим берүү үчүн кадрларды даярдоодо, атайын билим берүү адистиктери боюнча билим берүү программаларын иштеп чыгууда, педагогикалык колледждерде жана мектептерде инклюзивдик билим берүү үчүн тандоо боюнча окуу программаларын иштеп чыгууда колдонулушу мүмкүн. Диссертацияда каралган айрым жоболор инклюзивдик билим берүүнү жүзөгө ашырган билим берүү уюмдарынын мугалимдерин жана жетекчилерин кызыктырышы мүмкүн.

Диссертациянын коргоого коюлуучу негизги жоболору:

1. Инклюзивдик билим берүүнүн жаңы дүйнөлүк чакырыктары ар бир баланын жеке мүмкүнчүлүктөрүн жана суроо-талаптарын эске алуу менен сапаттуу билим алууга бирдей укуктарды камсыз кылуу негизги принцип болуп калаарын көрсөтүп турат. инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун өркүндөтүүнүн баалуулуктарга багытталган ыкмалары жана принциптери гуманисттик парадигманын контекстинде окутуунун натыйжаларын калыптандыруу милдетин камтыйт.

2. Инклюзивдик билим берүүнүн квалификациясын жогорулатуу программаларынын мазмунун өркүндөтүү концепциясынын методологиялык негизи болуп окутуунун мазмунун жана натыйжаларынын баалуулук багыттарын кайра карап чыгууну, программалардын мазмунун жана методикасын өзгөртүүнү, инклюзивдик билим берүүнү ишке ашырган педагогикалык кадрлардын квалификациясын жогорулатууну талап кылган аксиологиялык ыкмалар саналат. Педагогдун аксиологиялык позициясы инклюзивдик билим берүү феноменине жана ушул билим берүү шартында мүмкүнчүлүгү чектелген адамга карата баалуулук маселелерин талдоого жардам берет.

3. Аксиологиялык мамиленин негизинде инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун жакшыртуу инклюзивдик чөйрөдө педагогдордун баалуулуктык ориентирлеринин туруктуулугун камсыз кылган баалуулуктарга багытталган

мазмунду, технологияларды, формаларды жана методдорду өркүндөтүүнү, инклюзивдик билим берүү курстарынын программаларын, дидактикалык материалдарды, курстардан кийинки коштоонун окуу пландарын иштеп чыгууну, билим берүү процессин программалык-методикалык жактан камсыз кылууну, педагогдорду окутуу процессинин модулдуулугун, ар бир модуль боюнча окутуунун натыйжаларын деталдаштырууну карайт.

Издөөчүнүн кошкон жеке салымы диссертацияда баяндалган жана илимий басылмаларда жарыяланган илимий натыйжаларды алууда турат, аксиологиялык мамиленин негизинде инклюзивдик билим берүү программаларынын мазмунун өркүндөтүүнүн теориялык негиздерин аныктоодо жана системалаштырууда, инклюзивдик билим берүүнүн жана курстардан кийинки коштоонун мазмунун өркүндөтүүнүн структурасын түзүүдө; аксиологиялык ыкманын негизинде инклюзивдик билим берүүнү камсыз кылуу үчүн курстардын окуу программаларын жана окуу-методикалык колдонмолорду иштеп чыгууда; квалификацияны жогорулатуу системасын практикада эксперимент жолу менен курстардан кийинки коштоонун жана апробациялоонун мазмуну жана методикасы.

Изилдөөнүн жыйынтыктарын апробациялоо. Илимий изилдөөнүн жүрүшү жана натыйжалары эксперименталдык базаларда тажрыйбалык иштерди жүргүзүүнүн жүрүшүндө текшерилип жана оңдолду; Арабаев атындагы КМУнун, Абай атындагы КазНПунун, Казакстан Республикасынын билим берүүнү өркүндөтүү квалификациясын жогорулатуу институтунун “Өрлөү” педагогикалык кадрларынын квалификациясын жогорулатуу системасынын кафедрасынын отурумдарында талкууланды.

Эл аралык илимий-теориялык конференцияларда: БИМ тарабынан чет өлкөлүк журналга сунушталган илимий басылмаларда, илим тармагы жана Скопус базалардагы индекстерилинген: «The theoretical model of communicative competence of students in personality-oriented education», Германия (2017 г.), «The theoretical model of communicative competence of students in personality-oriented education», Индия (2017 г.); «Methodological basis for readiness of future language teachers to work in conditions of inclusive education» Испания (2021 г.), «Formation of a tolerant attitude of younger schoolchildren to children with special educational needs in the conditions of inclusive practice» Венгрия (2021 г.) жарыяланды; 7 окуу китебинде, методикалык сунуштамаларда, окуу китептеринде; инклюзивдик билим берүү боюнча квалификацияны жогорулатуу курстарынын билим берүү программаларына 5 автордук күбөлүк алуу менен ырасталды.

Диссертациянын жыйынтыктарын басылмаларда чагылдыруунун толуктугу. Изилдөөнүн негизги жыйынтыктары 19 макалада чагылдырылган, алардын ичинен: 5 – КР билим берүү жана илим сапатын камсыз кылуу боюнча комитети тарабынан сунушталган басылмаларда, 4 макала – Web of Science жана Scopus басылмаларында жана 3 макала РИНЦте катталган, 7 макала жергиликтүү басылмаларда жарыяланган.

Диссертациянын структурасы жана көлөмү: диссертациялык иш кириш сөздөн, үч бөлүмдөн, корутундудан, практикалык сунуштардан,

колдонулган булактардын тизмесинен жана тиркемелерден турат. Диссертациянын жалпы көлөмү – 190 баракты, таблицалардын саны – 9, сүрөттөр – 19, алардын ичинен диаграммалар – 15 жана 4 схеманы камтыйт.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Кириш сөздө тандалган теманын актуалдуулугу, диссертациялык иштин илимий-изилдөө иштеринин тематикалык планы менен байланышы, иштин максаты жана милдеттери, илимий жаңылыгы, алынган жыйынтыктардын практикалык мааниси, коргоого коюлган негизги жоболор, изденүүчүнүн жеке салымы, изилдөөнүн жыйынтыктарынын апробациясы, диссертациянын жыйынтыктарын жарыялоо, анын көлөмү жана түзүмү жөнүндө кыскача маалыматтар берилген.

"Квалификацияны жогорулатуу системасында инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун өркүндөтүүнүн теориялык негиздери" аттуу изилдөөнүн биринчи главасында квалификацияны жогорулатуу системасында билим берүүнүн мазмунун өркүндөтүү маселесинин иштелип чыгуу даражасы, инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун өркүндөтүүнүн теориялык негиздери чагылдырылган, Казакстан Республикасынын жана Кыргыз Республикасынын квалификацияны жогорулатуу тутумунун калыптанышына жана өнүгүшүнө жараша квалификацияны жогорулатуу тутумунун тажрыйбасы хронологиялык тартипте талданган, инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун өркүндөтүүдө аксиологиялык мамиле негизделип, заманбап билим берүүнү гумандаштыруунун жаңы парадигмасына байланыштуу жаңылануунун маңызы ачылды.

Бул бөлүмдө мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу системасын модернизациялоонун курстардын жаңы программаларын киргизүү, мугалимдерди ишке даярдоонун мазмунун жаңыртуу түрүндө, анын ичинде инклюзивдик чөйрөдө, курстардын программаларын жана курстардан кийинки иш-чараларды аткаруунун жаңы ыкмасын талап кылды. Кыска мөөнөттүү курстардын жаңыланган окуу программаларынын мазмунунда "НИШ" АКнын инновациялык мамилелери жана деңгээлдик программалар жигердүү колдонула баштады.

Диссертацияда гуманисттик мамиле жөнүндө изилдөөчүлөрдүн теориялык көз караштары талданып, анда жалпы билим берүү уюмдарында өзгөчө билимге муктаж балдар менен иштеген мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу өзгөчө орунду ээлейт. инклюзивдик билим берүүнү өнүктүрүү, өзгөчө билимге муктаж болгон балдарды билим берүү чөйрөсүнө киргизүү маселелери негизделген, алар педагогдордун кесиптик мүмкүнчүлүктөрүнө жана инсандык сапаттарына түздөн-түз көз каранды.

Билим берүүнүн гуманисттик максаты инклюзивдик билим берүүнүн квалификациясын жогорулатуу программаларынын мазмунун кайра карап чыгууну талап кылат. Ал гана эмес, акыркы илимий жана технологиялык маалыматтарды камтышы керек, ошондой эле билим жана жөндөмдүүлүктөрүн, чыгармачылык иш-тажрыйбасы жана дүйнө менен адамдын жан-дөөлөттүк

мамиле жана андагы адам.

Баалуулуктарга багыт берүү өзгөчө муктаждыгы бар балдар менен иштеген педагогдун кесиптик аң-сезиминин олуттуу түзүүчүсү болуп саналат. Бул инклюзивдик окутуунун өтө аз практикасында жалпы билим берүү мектеби өзгөчө билим берүү муктаждыктары бар балдар менен өз ара аракеттенүүсүн камсыз кылуучу жалгыз жер болуп санала тургандыгына байланыштуу.

Бул бөлүмдө өзгөчө муктаждыгы бар балдарды колдоого, бардык балдардын, анын ичинде мүмкүнчүлүгү чектелген жана коомдогу социалдык адаптациялануу кыйынчылыктары бар балдардын сапаттуу билим алуусуна бирдей жеткиликтүүлүк укугун камсыз кылууга багытталган илимий мамилелер жана ченемдик документтер толук баяндалган. Бардык деңгээлдеги инклюзивдик билим берүүдө баалуулук принциптерине жана гуманизацияга шайкеш келүү зарылдыгына багытталган аксиологиялык мамиле негизделген. Өзгөчө муктаждыгы бар балдар билим деңгээли боюнча толук кандуу адис болушу керек, теңтуштары менен бирдей жумушка орношо алышат жана эң негизгиси, баарлашуу жана социалдаштыруу жөндөмдөрүнө ээ болушат. Жалпы билим берүү мектеби бардык студенттерге өз инсандыгынын маанилүүлүгүн жана баалуулугун сезүүгө мүмкүнчүлүк берген жай болушу керек.

Эгерде А.Г. Здравомысловдун пикири боюнча (2001) коомдун кызыкчылыктарына туура келген баалуулуктар багытынын болушу адамдын жетилгендигин мүнөздөсө, В. А. Сластенин (2008) жана анын авторлоштору муну мугалимдин кесибине, анын социалдык маанисине салыштырып педагогикалык ишмердүүлүктүн баалуулуктар системасын иштеп чыгышкан.

Аксиологиялык мамилени өзгөчө муктаждыгы бар балдар менен окуучулар үчүн окутуунун ыңгайлуу шарттарын түзүү, аларга зарыл педагогикалык коштоону өз убагында берүү катары түшүнүү толук эмес болуп саналат. Анын касиет-маанилүүлүгү жана уникалдуулугу абдан курч, алардын билимдерин жана көндүмдөрүн суроо-талап, башка адамга жардам берүү кырдаал тажрыйбалуу болуп саналат.

Квалификацияны жогорулатуу системасында инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун өркүндөтүүнүн аксиологиялык негиздери өзүнө-өзү жардам берүү механизмдерин иштеп чыгууга колдоо көрсөтүүнү болжолдойт; бул максатка өнүгүүсү бузулган окуучунун өз мүмкүнчүлүктөрүнө ишеним сезими, өзүнүн оң жана терс эмоцияларын кабыл алуу, өз тажрыйбасынын маанилүүлүгүн түшүнүү шартында жетишүүгө болот.

Педагогдун баалуулукка багытталган иши өзгөчө муктаждыгы бар балдар менен окуучулардын жекече өзгөчөлүктөрүнө ылайык келген окутуу усулдары жана каражаттары ар бир окуучунун жөндөмдүүлүктөрүн жана потенциалдуу мүмкүнчүлүктөрүн аныктоого, жеке окуудагы жетишкендиктерин көрсөтүүгө мүмкүндүк берет. Педагогдун квалификациясын жогорулатуу кесиптик ишмердүүлүктүн баалуулуктарын калыптандырууга көңүл бурууну талап кылат. Баалуулуктар мугалимге кесиптик материалдык жана руханий муктаждыктарын канааттандырууга мүмкүндүк берген жана инклюзивдик

чөйрөдө гуманисттик максаттарга жетүүдө алардын социалдык жана кесиптик активдүүлүгүнүн көрсөткүчү катары кызмат кылган өзгөчөлүктөрдү билдирет.

Бул эмгекте квалификацияны жогорулатуу системасында билим берүүнүн мазмунун өркүндөтүүнүн иштелип чыгуу даражасын изилдөөнүн негизинде инклюзивдик билим берүүнүн педагогдорунун билим берүү программаларынын мазмунун өркүндөтүүнүн методологиялык негизи катары аксиологиялык мамиле белгиленген. инклюзивдик билим берүүнү ишке ашыруу процесси педагогго, анын кесиптик компетенттүүлүгүнө, адамдык сапаттарына жогорку талаптарды коет. Бүгүнкү күндө педагог салттуу кесиптик билимдерден тышкары өзгөчө билим берүү мүмкүнчүлүгү бар балдар жана алардын ата-энелери менен иштөө боюнча заманбап билимдерге жана көндүмдөргө ээ болушу керек, бул өз кезегинде квалификацияны жогорулатуу курстарынын программасынын бардык компоненттик курамын жана түзүмүн өзгөртүүнү талап кылат.

"Изилдөөнүн материалдары жана методдору" аттуу экинчи бапта методологиялык ыкмалар, усулдар жана аксиологиялык мамиленин негизинде квалификацияны жогорулатуу системасында инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун өркүндөтүүнүн принциптери каралды.

Инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун өркүндөтүү маселелерин изилдөөнүн методологиялык базасы гуманисттик, баалуулукка багытталган жана аксиологиялык ыкмалар болуп саналат. Изилдөөнүн методикасы катары тандалып алынган: инклюзивдик билим берүү боюнча квалификацияны жогорулатуу программаларынын натыйжалуулугун баалоо методикасы "педагогдордун квалификациясын жогорулатуу системасында курстук даярдыктын сапатына мониторинг жүргүзүү" (Ю. О. Лихашерстная) мугалимдин ишин баалоо методикасы (Л. М. Митина), кесиптик педагогикалык толеранттуулукту диагностикалоо методикасы (Ю. А. Макаров). Программалардын натыйжалуулугун баалоо үчүн билим берүү программаларынын натыйжалуулугун жана натыйжалуулугун баалоо методикасы колдонулган (А. И. Гусева, Е. Б. Весна) "Жогорку атаандаштык рыногунун шарттарында билим берүү программаларын илгерилетүүнүн натыйжалуулугун баалоо" (А. А. Стукалова) жана "Окутуунун үч өлчөмдүү методикалык системасы" (Ж. А. Караев) ж. б.

Изилдөө иш жүзүндө материалдарды жана программаларды иштеп чыгуу жана сыноо теориялык талдоо кесилишинде жүргүзүлгөн, бул үчүн колдонулган негизги ыкмалары катары: жакшыртуу, түзүлгөн долбоорлорду сыноо, квалификацияны жогорулатуу институтунун атайын педагогика бөлүмүндө эксперименталдык практиканын натыйжалуулугун мониторинг жүргүзүү. Ченемдик укуктук документтерге талдоо жүргүзүү, аксиологиялык ыкманын негизинде Программаны концептуалдаштыруу, моделдөө, күтүлүүчү натыйжаларга ылайык контентти иштеп чыгуу, баалоо, ошондой эле анкета катары диагностика, экспресс-сурамжылоо жүргүзүлдү.

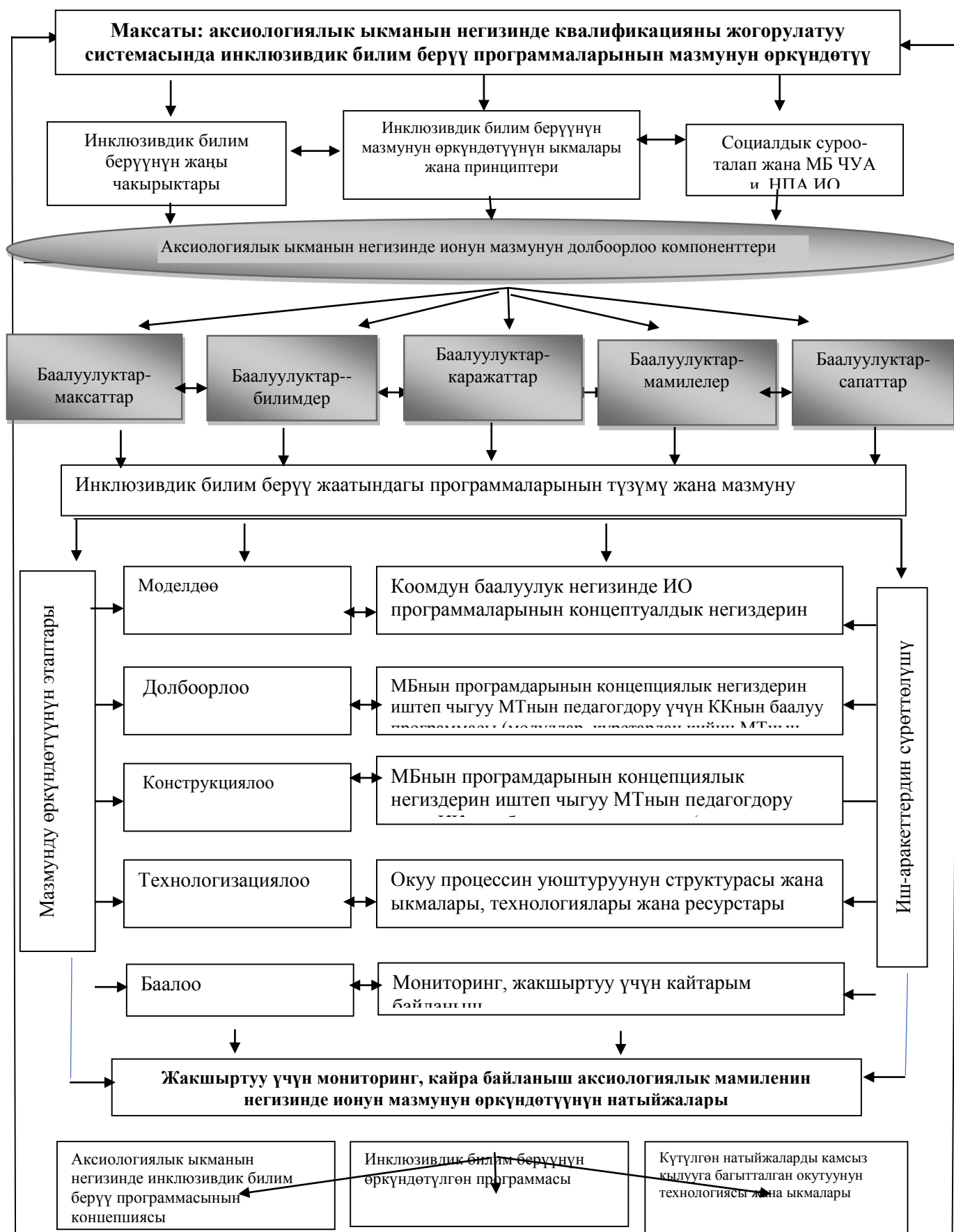
Азыркы учурда билим берүү мейкиндигинде билим берүүнү уюштуруунун өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен конкреттүү билим берүү милдеттерине ылайык билим берүү программаларынын мазмунун өркүндөтүү

форматы актуалдуу болууда. инклюзивдик билим берүүнүн мазмуну өзгөчө муктаждыгы бар балдар окуучулардын инсандыгына карата баалуулукка багытталган мамилеге негизделет. Курстарда окутуунун натыйжасы педагогдордун мындай балдарды адекваттуу өзүн-өзү баалоого, өзүнүн келечегине позитивдүү көз карашка, туруктуу өзүн-өзү өркүндөтүүгө даярдыгы болууга тийиш.

Аксиологиялык мамиленин негизинде инклюзивдик билим берүүнү өркүндөтүү принциптеринде биз төмөнкүлөрдү белгиледик: адамдын артыкчылык принциби, жеткиликтүүлүк принциби, өзүн-өзү өнүктүрүү принциби, окутуудагы активдүүлүк принциби, окуу жана практикалык ишмердүүлүктү интеграциялоо принциби; Персоналдаштыруу принциби, командалык окутуу принциби, курстардан кийинки сабактарды эске алуу менен үзгүлтүксүздүк принциби, андан ары өркүндөтүү мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуучу кайра байланыш принциби. Бул принциптер өзгөчө билимге муктаж балдарды билим берүү чөйрөсүнө киргизүүнү камсыз кылууга мүмкүндүк берет жана бул педагогдордун кесиптик мүмкүнчүлүктөрүнө жана жеке сапаттарына түздөн-түз көз каранды болот.

Теориялык анализдин негизинде аксиологиялык ыкманын негизинде инклюзивдик билим берүү программаларынын мазмунун өркүндөтүүнүн структуралык-мазмундук модели иштелип чыккан (Сүрөт 2.1).

Инклюзивдик билим берүүнүн жаңы дүйнөлүк чакырыктары дүйнө жүзү боюнча заманбап билим берүү саясатынын негизги принциби ар бир баланын жеке мүмкүнчүлүктөрүн жана суроо-талаптарын эске алуу менен сапаттуу билим алууга бирдей укуктарды камсыз кылуу болушу керек экенин көрсөтүп турат. инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун өркүндөтүүнүн баалуулуктарга багытталган ыкмалары жана принциптери гуманисттик парадигманын контекстинде окутуунун натыйжаларын калыптандыруу милдетин болжолдойт. Бул инклюзивдик билим берүү жаатындагы квалификацияны жогорулатуу программаларынын мазмунун өркүндөтүү концепциясынын методологиялык негизи окутуунун мазмунунун жана натыйжаларынын баалуулук багыттарын кайра карап чыгууну, программалардын мазмунун жана методикасын өзгөртүүнү, педагогикалык кадрлардын квалификациясын жогорулатууну талап кылган аксиологиялык мамилелер болушу керек дегенди билдирет. Коомдун коомдук суроо-талабы жана Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары. Мыйзам актыларына ылайык өзгөчө муктаждыгы бар балдар үчүн билим берүүнүн бардык деңгээлдерине жеткиликтүүлүк кеңейтилет, бул алардын социумга андан ары интеграцияланышынын негизги жана милдеттүү шарттарынын бири болуп саналат. Бул билим берүүнү уюштуруудан жана педагогдордон инклюзивдик билим берүү чөйрөсүн калыптандырууга башкача даярдыкты талап кылат, ал ар бир балага карата баалуу мамилени түшүнүүдөн көрүнөт. Аксиологиялык ыкманын негизинде ионун мазмунун өркүндөтүүнүн компоненттери. Концепциядан, программадан, натыйжалардан, мазмундан жана технологиядан турган инклюзивдик билим берүү комплексин өркүндөтүү үчүн, биздин оюбузча, В. А. Сластениндин (2008) жетекчилиги алдында Авторлор тобу тарабынан иштелип чыккан педагогдун кесиптик ишмердигин

Сүрөт. 2.1. Квалификацияны жогорулатуу системасында инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун өркүндөтүүнүн структуралык-мазмундук модели.

баалуулуктардын негизинде классификациялоо кыйла жолун жолдоочулуу болуп калды, ал төмөнкүдөй белгилөөлөрдөн турат: баалуулуктар-максаттар; баалуулуктар-билим, баалуулуктар-каражаттар; баалуулуктар-мамилелер; баалуулуктар-сапаттар.

Аксиологиялык мамиленин негизинде программалардын мазмунун өркүндөтүү концепциябызда бул компоненттер ишмердүүлүктүн ар бир этабында баалуулук негиздерин камсыз кылат. Максат коюу баалуулуктардан турат-алар кесипкөйлүктү гана эмес, гуманизмге негизделген баалуулукка багытталган сапаттарды өнүктүрүүгө багытталган максаттардан турат.

Окуу материалдарын иштеп чыгууда жана тандоодо жана билим жана маалымат берүү үчүн баалуулук компоненттери-билим жана баалуулук каражаттары, курстардагы каражаттарды жана ыкмаларды аныктоо инклюзивдик билим берүүдөгү мазмундун баалуулук багытын күчөтүүнү камтыйт. Баалуулуктар-мамилелер курстарда гумандуу, Инсанга багытталган, диалогдук, жаратылышты жана маданиятты калыптандыруучу өз ара мамилелердин негизин түзөт, алар педагогдордун кесиптик ишмердүүлүгүнүн модели болуп калат. Акырында, баалуулук-сапат компоненти инклюзивдик билим берүү шарттарында иштөө үчүн педагогдордун баалуулукка багытталган компетенттүүлүгүн камсыз кылууну болжолдойт. Бул классификация квалификацияны жогорулатуу системасында инклюзивдик билим берүү программаларынын мазмунун долбоорлоонун структурасын аныктоодо максаттардан күтүлгөн натыйжаларга чейинки аксиологиялык ыкмалардын болушун толугу менен көзөмөлдөйт.

"Инклюзивдик билим берүү жаатындагы ЖК программаларынын түзүмү жана мазмуну" моделиндеги кийинки блок өркүндөтүү этаптарынын аталыштарынан турат, ар бир этаптын сыпаттамалары төмөнкүдөй тартипте аныкталган: моделдөө этабы бул маселеде коомдун абалын жана суроо-талаптарын талдоону эске алуу менен баалуулук ыкмасынын негизинде программалардын мазмунунун концептуалдык негиздерин иштеп чыгуу боюнча иш-аракеттерди болжолдойт; натыйжаларды өркүндөтүү этабында окутуунун натыйжасына, мазмунуна жана каражаттарына, аларды камсыз кылуу үчүн шарттарга багытталган Программаны иштеп чыгуу; дизайн этабынын маңызы - программанын ар бир модулу боюнча мазмунду жана окуу материалдарын иштеп чыгуу; технологиялаштыруу этабы окуу материалдарын ишке ашыруу жана сыноо процесстерин технологиялаштырууну камтыйт: баалоо этабы-программаны өркүндөтүү үчүн мазмунду жана ыкмаларды, мониторингди жана кайтарым байланышты оңдоо үчүн баалоо жол-жобосун камсыз кылуу.

Өркүндөтүүнүн жыйынтыгы менен күтүлгөн натыйжаларды камсыз кылууга багытталган аксиологиялык ыкманын негизинде инклюзивдик билим берүү Концепциясы, программалары, окутуунун технологиясы жана методдору аныкталган.

Бул изилдөөдө программанын натыйжалуулугунун параметрлери иштелип чыккан, окутуунун натыйжаларынын критерийи катары угуучулардын жаңы көндүмдөрү жана компетенциялары белгиленген. Бул классификациянын

негизинде аксиологиялык ыкманын негизинде инклюзивдик билим берүү тармагында квалификацияны жогорулатуу программаларынын мазмунун өркүндөтүүнүн жыйынтыгы катары ар бир модель боюнча педагогдун компетенттүүлүгүнүн деталдашуусу иштелип чыккан.

"Аксиологиялык ыкманын негизинде квалификацияны жогорулатуу системасында инклюзивдик билим берүү программаларынын мазмунун өркүндөтүү технологиясын апробациялоо боюнча эксперименталдык иш" деген үчүнчү главада квалификацияны жогорулатуу системасында инклюзивдик билим берүү жана курстардан кийинки коштоо программаларынын мазмунун өркүндөтүү процесси түзүлдү. Аксиологиялык ыкманын негизинде квалификацияны жогорулатуу системасында инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун өркүндөтүүнүн мазмуну иштелип чыкты, модулдары жана технологиялары белгиленди. инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун долбоорлоо жана инклюзивдик билим берүүнүн педагогдорунун квалификациясын жогорулатуу технологиясын апробациялоо жана аларды чечмелөө боюнча тажрыйбалык-эксперименталдык иштин жыйынтыктарынын баяндамасы берилет.

Апробация билим берүү системасынын педагогикалык кадрларынын квалификациясын жогорулатуу боюнча республикалык институттун "Орлеу" **ФАО** базасында жүргүзүлдү. Бул программанын экспериментине 2018-2022-жылдар аралыгында 361 угуучу катышкан, алардын ичинен 186 эксперименталдык жана 175 контролдук топтордо.

Негиздөөчү этапты өткөрүү үчүн аксиологиялык ыкманын негизинде мугалимдин кесиптик жана жеке компетенттүүлүгүнүн калыптануу деңгээлин аныктоо үчүн тесттик тапшырмалардын электрондук банкы, диагностикалык жана инструментарий түзүлгөн. Курстун башталышынын алдында угуучулар кириш анкеталоодон өтүштү, Курстун аягында чыгуу контролу (тестирлөө, микропреодукция) жана жыйынтыктоочу конференцияда долбоордук иштерди коргошту. Кириш анкеталоону талдоо төмөнкүдөй багыттар кыйла кыйынчылыктарды туудураарын көрсөттү: баалуулуктарга багытталган иш – аракет-27%, инклюзивдик билим берүүнү ченемдик – укуктук камсыздоо – 23%, Өзгөчө муктаждыгы бар балдар балдарды башка балдар менен бирге окутуудагы методдор жана технологиялар – 23%, педагогикалык талдоо көйгөйлөрү – 16%, пландоо – 11%. Ошондой эле курстардын угуучулары негизинен Компетенттүү экендиги жана Өзгөчө муктаждыгы бар балдар балдарды окутуунун жана тарбиялоонун интерактивдүү методдорун иш жүзүндө өздөштүргөндүгү аныкталды. Төмөнкү багыттар эң чоң кыйынчылыктарды жаратат (3.1-сүрөт).

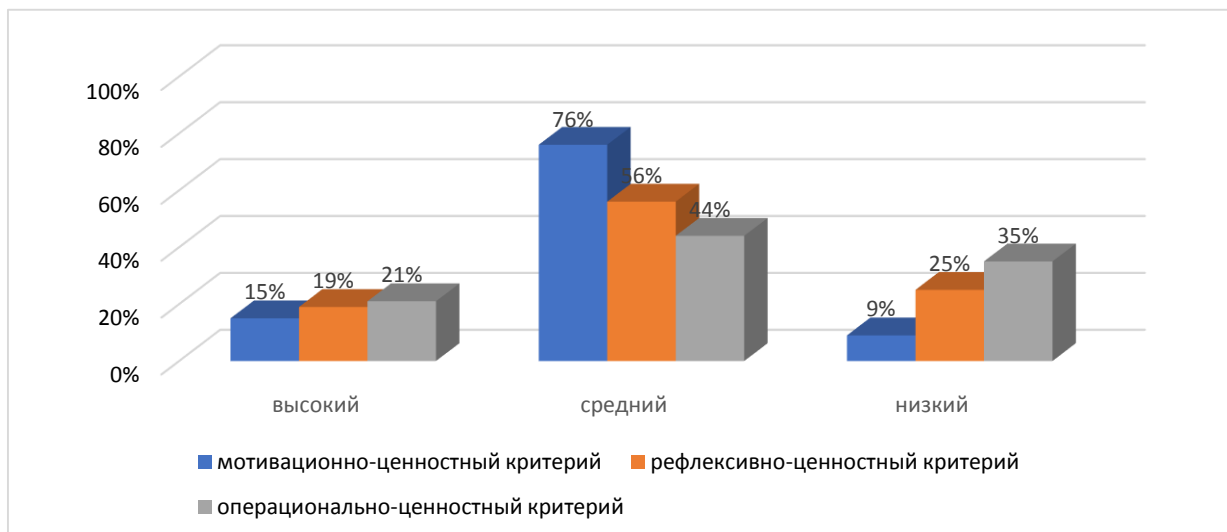

Сүрөт 3.1. Өзгөчө муктаждыгы бар балдар балдарды окутуунун жана тарбиялоонун интерактивдүү методдорун билген курстардын угуучуларынын компетенциялары.

Ошону менен бирге, нарктык мамилелерди түзүүгө багытталган аксиологиялык мамилелер, методдор жана технологиялар инклюзивдик билим берүүдө артыкчылыктуу деп эсептелбей тургандыгы аныкталган. инклюзивдик билим берүү боюнча квалификацияны жогорулатуу курстарынын программаларын иштеп чыгууда жана долбоорлоодо окуу модулдары аркылуу аксиологиялык мамилени негиздерин системалуу түрдө үйрөнүүгө жана баалуулуктарга багытталган технологияларды жана методдорду колдонууга басым жасалбай тургандыгы аныкталды. Бардык эле педагогдор өздөрүнүн педагогикалык практикасында инклюзия идеяларын ишке ашырууга түрткү бербейт. Муну мотивациялык-баалуулукка даярдык критерийи боюнча сандык маалыматтар тастыктап турат (педагогдордун 9% ы төмөн деңгээлде).

Инклюзивдик билим берүү шарттарында иштөөгө педагогдордун операциялык-ишмердик даярдыгы негизинен орто деңгээлге (76%) туура келет. Бул жетишсиз көрсөткүч, респонденттерде инклюзивдик билим берүүнүн принциптерин жана милдеттерин түшүнүүнүн жоктугу, ошондой эле окутуунун натыйжалуу методдорун жана ыкмаларын, Өзгөчө муктаждыгы бар балдар баланы жекече коштоо технологияларын тандоо жөндөмүнүн калыптанбагандыгы менен шартталган.

Инклюзивдик билим берүү шарттарында иштөөгө педагогдордун рефлексивдүү-баалоочу даярдыгын талдоо көрсөткөндөй, респонденттер инклюзияны уюштуруу жаатында өзүнүн кесиптик компетенттүүлүгүн адекваттуу баалашат (педагогдордун 19% ы жогорку деңгээлде, 56% ы – орточо деңгээлде). Бул субъекттер, алар менен болгон кыйынчылыктарды жана көйгөйлөрдү көрсөтүп, алардын себептерин аныктоого аракет кылышат. Бирок педагогдордун 25% ында рефлексивдик-баалоо критерийинин калыптанышынын төмөн деңгээли аныкталган, бул нормалдуу жана начар өнүгүүсү бар балдарды биргелешип окутуу менен байланышкан кесиптик маселелерди чече албагандыгынан көрүнүп турат (3.2-сүрөт).

Сүрөт 3.2. Аныктоочу этапта инклюзивдик билим берүү шарттарында иштөөгө педагогдордун мотивациялык-баалуулук, операциялык-ишмердик, рефлексивдик-баалоо даярдыгынын деңгээли.

Ушундан улам калыптандыруучу эксперименттин этабында программанын модулдары боюнча баалуулуктарга багытталган компетенттүүлүктөрдү деталдаштыруу иштелип чыккан, окутуунун натыйжаларынын критерийи катары угуучулардын жаңы көндүмдөрү жана компетенциялары белгиленген. Аныктоочу этаптын жыйынтыктары натыйжага багытталган билим берүү программасынын мазмунун долбоорлоодогу позицияны аныктады. Бул ыкманын натыйжасында баалуулуктарды классификациялоонун негизинде окутуунун күтүлгөн натыйжаларынын инклюзивдик билим берүү программасынын мазмунунун мүнөздөмөсүнө дал келишин көрүүгө болот (таблица 3.2). Окутуунун натыйжаларынан модулдарга чейин өркүндөтүү жана ар бир модуль боюнча компетенттүүлүктү деталдаштыруу жүргүзүлдү.

Эксперименттин акыркы этабы. Жогоруда белгиленгендей, мазмунду өркүндөтүүнүн жүрүшүндө биз программанын модулдары боюнча күтүлгөн натыйжаларды түздүк, аксиологиялык ыкманын негизинде компетенцияны андан ары деталдаштыруу менен ар бир модулдун күтүлгөн натыйжаларын чечмеледик. Ар бир модулду деталдаштыруу модулдун мазмуну белгиленген натыйжаларга жетишүүгө канчалык салым кошконун аныктоого мүмкүндүк берди.

3.1-таблица. – Окутуунун натыйжаларынын программанын мазмунунун мүнөздөмөсүнө жана инклюзивдик билим берүү педагогунун баалуулуктарынын классификациясына шайкештиги

Инклюзивдик билим берүү	Программанын мазмунунун	Окутуунун натыйжасы
-------------------------	-------------------------	---------------------

педагогунун баалуулуктарынын классификациясы	мүнөздөмөсү	
Баалуулуктар-максаттар	Инклюзивдик практиканы өркүндөтүү жана ишке ашыруу жаатындагы кесиптик компетенциялар .	Мугалимдердин инклюзивдик билиминин баалуулуктарын билүү; өзгөчө билимге муктаж балдардын категориялары жөнүндө билүү .
Баалуулуктар-билим	Инклюзивдик билим берүү чөйрөсүнүн шарттарында балдардын жаш курагынын жана инсандык өнүгүүсүнүн психологиялык мыйзам ченемдүүлүктөрүн жана өзгөчөлүктөрүн билүү	Казакстан Республикасынын ченемдик укуктук актыларын билүү жана инклюзивдик билим берүү моделдерин киргизүү боюнча чет өлкөлүк тажрыйба, окуучулардын позитивдүү жүрүм-турумун колдоо стратегиясы жана мектептерде өзгөчө муктаждыктары бар окуучулардын социалдык интеграциясына көмөктөшүү
Баалуулуктар-мамилелер	Инклюзивдик билим берүү чөйрөсүнүн шарттарында балдардын жаш курагынын жана инсандык өнүгүүсүнүн психологиялык мыйзам ченемдүүлүктөрүн жана өзгөчөлүктөрүн билүү	Өзгөчө муктаждыгы бар балдар балдарды биргелешип окутуу үчүн окуу процессин психологиялык жана дидактикалык өркүндөтүү методдорун билүү
Баалуулуктар-каражат	Инклюзивдик билим берүүнүн методологиясын жана баалуулук аспектилерин билүү: Инклюзивдик саясат, инклюзивдик маданият,	Инклюзивдик билим берүү мейкиндигинин шарттарында коррекциялык-өнүктүрүүчү чөйрөнү түзө билүү инклюзивдик билим берүүнү ишке ашыруу үчүн онлайн педагогиканын инструменттерин билүү; Өзгөчө муктаждыгы бар

	Инклюзивдик практика	балдар балдарды окутууда заманбап билим берүү технологияларын колдонуунун практикалык көндүмдөрүнө ээ болуу; Өзгөчө муктаждыгы бар балдар балдарды психологиялык-педагогикалык коштоо технологиясына ээ болуу
Баалуулуктар-сапаттар	Гуманисттик баалуулуктар системасын калыптандыруу адамдардын айырмачылыктарын жана ар түрдүүлүгүн кабыл алуу, урматтоо жана өз ара колдоо	Боорукер жана гумандуу, сабырдуу, сабырдуу боло билүү; башка адистер менен өз ара аракеттенүүнү жана командада иштөөнү билүү. Өзгөчө муктаждыгы бар балдар балдарга жардам берүү чараларын талкуулоо жана колдоону ишке ашыруу. Өзгөчө муктаждыгы бар балдар бала окуп жаткан класста психологиялык жактан ыңгайлуу чөйрөнү уюштуруу жана адаптациялоо көндүмдөрүн билүү

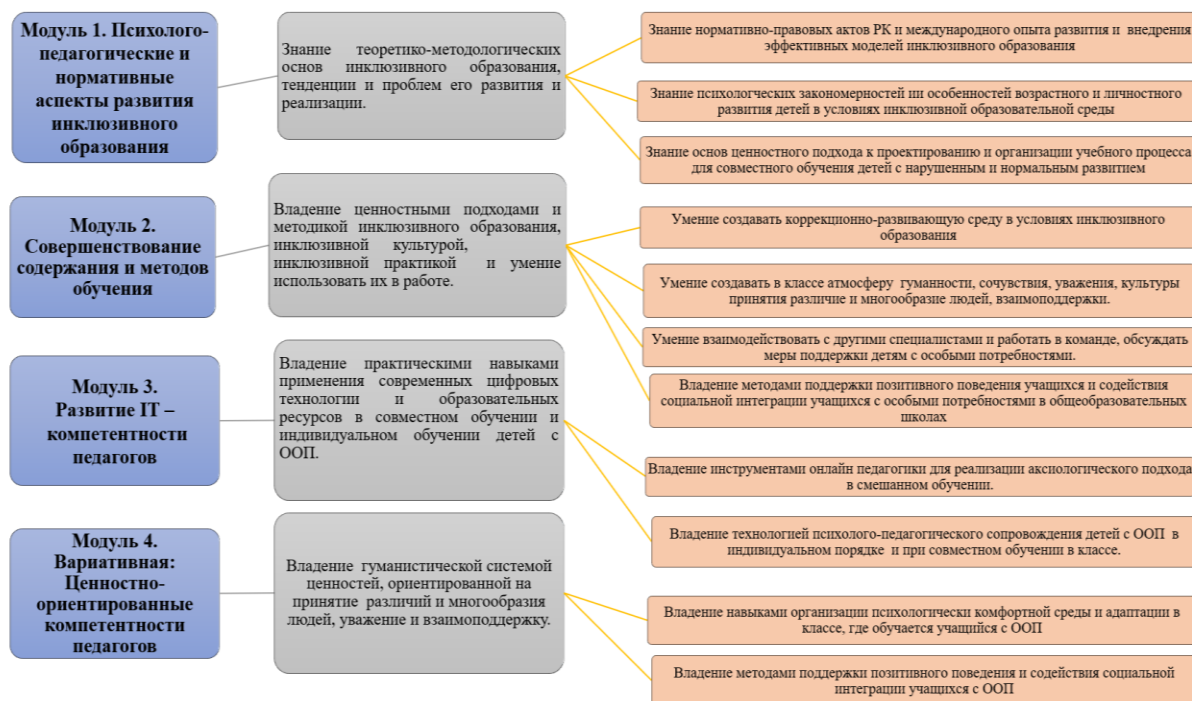
Эксперименттин бул этабында күтүлгөн натыйжаларга ылайык жетишкендиктерди баалоо технологиясын колдонуу аркылуу бардык модулдарды изилдөөнүн жыйынтыгы чыгарылат.

Комплекстүү долбоор катары аксиологиялык мамиленин негизинде инклюзивдик билим берүү программаларынын мазмунун эксперименталдык өркүндөтүү бардык модулдарды өздөштүрүүнүн натыйжаларын бириктирип, контролдук жана эксперименталдык топтордун абалынын жалпы көрүнүшүн көрсөтөт. Эки топтун жыйынтыктарын салыштыруу модулдар боюнча эң ийгиликтүү жана эң начар шилтемелерди көрсөттү (сүрөт 3.3).

Бул жыйынтыктарды талдоонун жыйынтыгы боюнча контролдук топ орточо 6,5 баллга өсүштү, эксперименталдык топ орточо 8,1 баллга өсүштү көрсөттү. Ар бир натыйжаны баалоо үчүн анкеталар жана ар бир критерий боюнча угуучулар үчүн практикалык маселелер колдонулган.

Жыйынтыктоочу анкеталоодо курстардын көпчүлүк угуучулары (88%) кесиптик өсүүнү, практикалык канааттанууну жана сунушталган материалдардын маанилүүлүгүн белгилешти. Жыйынтыктоочу анкеталоодо курстардын көпчүлүк угуучулары кесиптик өсүүнү, практикалык канааттанууну жана сунушталган материалдардын маанилүүлүгүн белгилешти. Окутуунун натыйжалары катары компетенттүүлүктү деталдаштыруу модулдар

боюнча көндүмдөрдүн жана жөндөмдөрдүн мүнөздөмөсүн ачып берет жана окуу материалдарын мазмун түрүндө аныктоодо, санариптик ресурстар, аралыктан же аралаш окутуу түрүндө окуу процессинин ыкмаларын жана технологияларын тандоодо жетекчилик катары кызмат кылат.

Сүрөт. 3.3. Компетенттүүлүктүн деталдары менен окутуунун натыйжаларын түзүү.

Аксиологиялык ыкманын негизинде инклюзивдик билим берүү программасынын мазмунун өркүндөтүүнүн окутуунун натыйжаларына тийгизген таасиринин динамикасы төмөндө сүрөттө көрсөтүлгөн (3.4-сүрөт).

Бул параметрлер боюнча жыйынтыктарды баалоо үчүн квалификацияны жогорулатуу курстарында инклюзивдик билим берүү боюнча контролдук жана эксперименталдык топтордун "педагогдордун квалификациясын жогорулатуу системасында курстук даярдыктын сапатына Мониторинг") методикасынын негизинде программалардын натыйжалуулугун баалоо жүргүзүлгөн. Эксперт катары квалификацияны жогорулатуу системасын талдоо жана мониторинг жүргүзүү бөлүмдөрүнүн кызматкерлери, инклюзивдик билим берүүнүн педагогдору катары чыгышты.

Баалоо төмөнкү параметрлер боюнча жүргүзүлдү: инклюзивдик билим берүү шарттарында суроо-талапты баалоо; окутуунун натыйжалары угуучулардын актуалдуу суроо-талаптарына ылайык келиши; программанын мазмуну менен окутуу ыкмаларынын ички бүтүндүктү камсыз кылуучу иштелип чыккан окутуунун натыйжаларына ылайык келиши; билим берүү программасында каралган угуучулардын окутуунун натыйжаларын өздөштүрүүсүн баалоо инструменттеринин шайкештиги; угуучулар менен жемиштүү өз ара аракеттенүүнү камсыз кылуу; окутуунун натыйжаларын

баалоо жол-жоболорунун ачык-айкындуулугун камсыз кылуу; билим берүү программасын өркүндөтүү максатында туруктуу мониторинг жана кайра байланышты жүзөгө ашыруу (3.5-сүрөт).

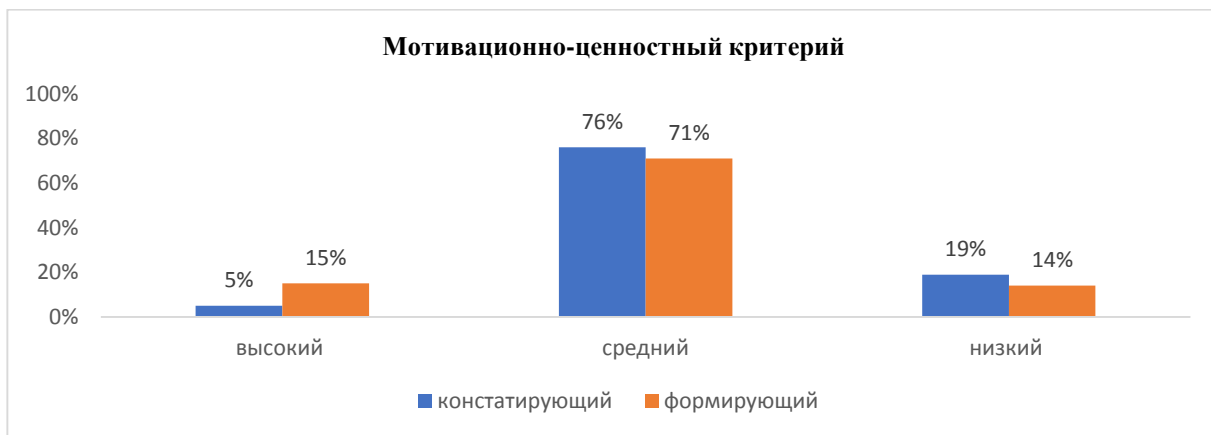

Сүрөт. 3.4. Аксиологиялык ыкманын негизинде инклюзивдик билим берүү программасынын мазмунун өркүндөтүүнүн окутуунун натыйжаларына тийгизген таасиринин динамикасы. Контролдук жана эксперименталдык топтордун жыйынтыктары.

Сүрөт 3.5. Билим берүү программасынын натыйжалуулугун баалоо.

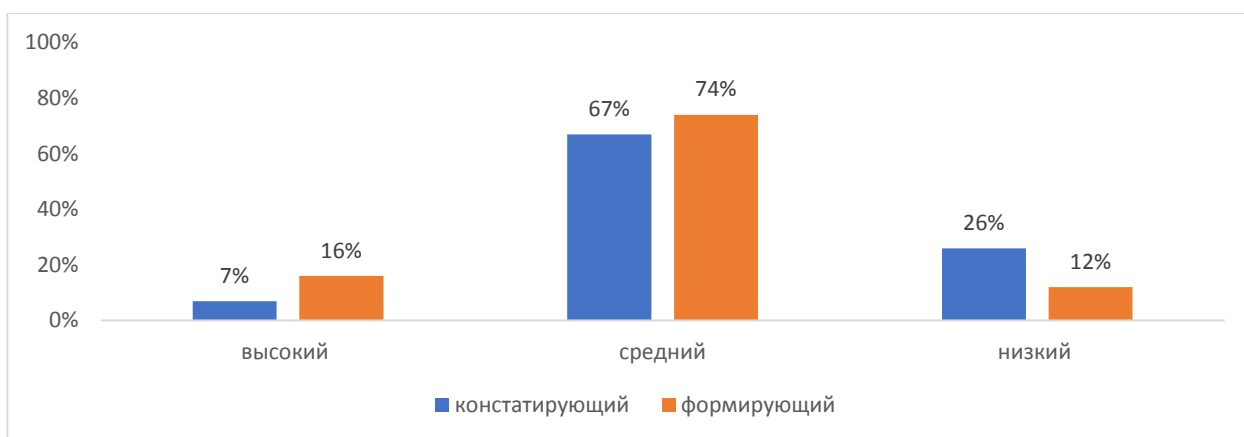
Изилдөөнүн негиздөөчү жана калыптандыруучу этаптарында мотивациялык-баалуулук, операциялык-ишмердик, рефлексивдик-баалоо даярдыгынын калыптанышына талдоо мугалимдин ишин баалоо методикасы (Л. М. Митина), кесиптик педагогикалык толеранттуулукту диагностикалоо методикасы (Ю. А. Макаров), "Педагогдун ишиндеги кыйынчылыктардын өзүн-өзү талдоосу" анкетасы (Л. Н. Горбунова, И. П. Цвелюх) боюнча жүргүзүлгөн. Даярдыктын мотивациялык-баалуулук критерийинин калыптанышын салыштырууда изилдөөнүн негиздөөчү жана калыптандыруучу этаптарында төмөнкүдөй сандык көрсөткүчтөр аныкталды (3.6-сүрөт).

Сүрөт. 3.6. Инклюзивдик билим берүү шарттарында негиздөөчү жана калыптандыруучу этаптарда педагогдордун иштөөгө даярдыгынын мотивациялык-баалуулук критерийинин калыптанышынын натыйжалары.

Изилдөөнүн калыптануу этабында төмөнкү көрсөткүчтөр (19%дан 14% га) төмөндөгөн; орто деңгээлдеги көрсөткүчтөр (76%дан 71% га) төмөндөгөн. Бул табигый түрдө 5% жогорку деңгээлде 15% га көтөрүлүүгө алып келди. Сандык жана сапаттык маалыматтарды талдоо менен төмөнкү тыянактарды чыгарууга болот: инклюзивдик билим берүүнүн маңызын билген жана түшүнгөн педагогдордун санын көбөйтүү, анын негизги принциптери жана милдеттери, өзгөчө муктаждыгы бар балдарга карата баалуу мамилени, жеке кызыкчылыкты көрсөтө билгендер, модулдун мазмуну жардам берди. Нормалдуу жана өнүгүүсү бузулган балдарды биргелешип окутууну уюштурууда педагогдорду активдүү иш-аракет кылууга түрткү берүү фокус-группалык окутуу технологиясы, контексттик окутуу технологиясы ж. б. сыяктуу гуманитардык технологияларды колдонуу менен шартталган.

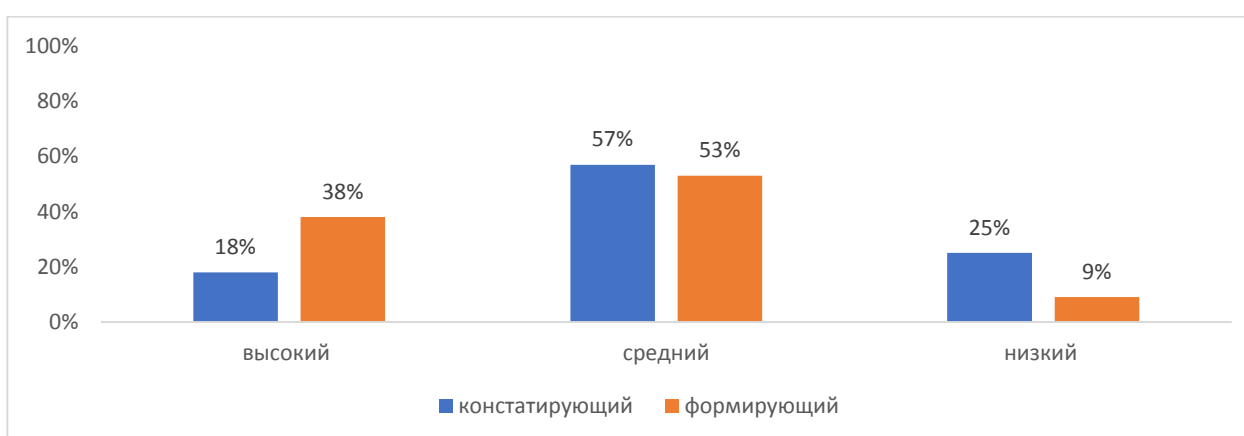
Өзгөчө муктаждыгы бар балдар менен иштөөдө дидактикалык методдорду колдонууга педагогдордун даярдыгынын операциялык-ишмердик критерийлерин изилдөөдө алынган сандык жана сапаттык көрсөткүчтөрдүн динамикасын салыштырабыз (3.7-сүрөт).

Сүрөт. 3.7. Инклюзивдик билим берүү шартында иш алып барууга педагогдордун даярдыгынын ыкчам-ишмердүүлүк критерийинин калыптанышынын натыйжалары аныктоочу жана калыптандыруучу этаптарда.

Жогорку деңгээл педагогдордун 16% байкалган, бул билдирүү баскычына караганда 9% га көп. Мурунку маалыматтарга салыштырмалуу орточо деңгээл 7% га жогорулаган (67% дан 74% га чейин), ал эми төмөн деңгээл 14% га төмөндөгөн (26% дан 12% га чейин). инклюзивдик билим берүүнү уюштуруу практикасында педагогдордун ишмердүүлүк критерийин өнүктүрүү динамикасы белгиленди.

Акыркы, чагылдыруучу-баалоочу критерий (3.8-сүрөт) эки диагностикалык методиканы камтыган: "педагогдун ишиндеги кыйынчылыктардын өзүн-өзү талдоосу" анкетасы (авторлор Л. Н.Горбунова, И. П. Цвелюх), педагогдун өзгөчө муктаждыгы бар балдар менен иштөөдөгү жөндөмүн баалоо методикасы.

Сүрөт 3.8. Инклюзивдик билим берүү шарттарында ырастоочу жана калыптандыруучу этаптарда педагогдордун иштөөгө даярдыгынын рефлексивдүү-баалоочу критерийинин калыптанышынын натыйжалары.

Ошентип, бул методиканын натыйжалары боюнча төмөнкүлөр жазылган: педагогдордун 38% чагылдыруучу-баалоочу компоненттин калыптанышынын

жогорку деңгээлине ээ (бул мурунку диагностиканын жыйынтыгынан 20% га көп; педагогдордун 57% орто деңгээлге ээ (бул 4% га аз) жана педагогдордун 25% төмөн жана бул 16% га аз.

Маалыматтарды талдоо төмөнкү тыянактарды чыгарууга мүмкүндүк берет: 1) программанын модулдарынын мазмуну инклюзивдик билим берүүнүн маңызын, анын негизги принциптерин жана милдеттерин билген жана түшүнгөн, өзгөчө муктаждыгы бар балдар ооруган балдарга карата баалуу мамилени, жеке кызыкчылыкты көрсөтө алган педагогдордун санын көбөйтүүгө өбөлгө түздү; 2) инклюзивдик билим берүү чөйрөсүнүн шарттарында балдардын жаш курагына жана инсандык өнүгүүсүнүн психологиялык мыйзам ченемдүүлүктөрүн жана өзгөчөлүктөрүн билүү; 3) адамдардын айырмачылыктарын жана көп түрдүүлүгүн кабыл алууга, урматтоого жана өз ара колдоого багытталган гуманисттик баалуулуктар системасын калыптандыруу.

Эки топтун жыйынтыктарынын салыштырылышы программалардын мазмунунун аксиологиялык негиздери модулдар боюнча эң ийгиликтүү жана эң начар звенолорду көрсөттү.

Эксперименттин практикалык бөлүгүнүн жыйынтыктарын талдоонун натыйжасында инклюзивдик билим берүү жаатындагы иш-аракеттерди жүзөгө ашыруу үчүн жеке-баалуулук сапаттары жана кесиптик жөндөмдөрү жагынан да угуучуларды окутуунун натыйжаларына жетишүүдө оң динамика аныкталды. Натыйжада аксиологиялык мамиленин негизинде реалдуу иштеген инклюзивдик билим берүү чөйрөсүн өркүндөтүү жана түзүү процессине билим берүү уюмдарынын педагогдорун киргизүү болуп саналат.

КОРУТУНДУ

Аксиологиялык ыкманын негизинде инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун өркүндөтүүгө багытталган теориялык жана эксперименталдык изилдөөлөр төмөнкү жыйынтыктарга алып келди:

1. Квалификацияны жогорулатуу системасында аксиологиялык мамиленин негизинде инклюзивдик билим берүү программаларынын мазмунун өркүндөтүүнү изилдөөнүн теориялык негиздери жана методологиялык ыкмалары жана ыкмалары аныкталды. инклюзивдик билим берүүнүн гуманисттик потенциалы аныкталды, ал жалпы маданий, социалдык-адеп-ахлактык, инсандык жана кесиптик өнүгүүнүн биримдигин камсыз кылган баалуулуктар системасын түзүүнү болжолдойт. Заманбап билим берүүнү гумандаштыруунун жаңы парадигмасына жана квалификацияны жогорулатуу курстарынын программаларынын мазмунун өркүндөтүүнүн концептуалдык негиздерине трансформациялык процесстердин таасирине байланыштуу жаңылануунун маңызы ачылды. инклюзивдик билим берүү программаларын өркүндөтүү натыйжалуу окутуу көндүмдөрүн өздөштүрүүгө гана эмес, негизинен гуманисттик баалуулуктардын, билимдин, маданияттын, жүрүм-турум ченемдеринин негиздерин өздөштүрүүгө багытталган.

2. Аксиологиялык ыкманын негизинде инклюзивдик билим берүүнүн

мазмунун өркүндөтүүнүн структуралык-мазмундук модели иштелип чыкты. Баалуу компоненттер, долбоорлоо этаптары суроо-талапты талдоодон жана баалоодон, окутуунун натыйжаларын белгилөөдөн, мазмунун жана каражаттарын аныктоодон, ар бир модуль боюнча окуу материалдарын жана контентти иштеп чыгуудан, угуучулар менен жемиштүү өз ара аракеттенүү аркылуу ишке киргизүүдөн жана апробациядан, программаны жакшыртуу максатында окутуунун натыйжаларын баалоо, мониторинг жүргүзүү жана кайтарым байланыш процедураларынын ачык-айкындуулугун камсыз кылуудан турат.

3. Квалификацияны жогорулатуу системасында диагностикалык, калыптандыруучу жана жыйынтыктоочу баскычтардан турган инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун долбоорлоо технологиясын апробациялоо боюнча эксперименталдык иш жүргүзүлдү. Окутуунун натыйжалары программанын модулдары боюнча, угуучулардын компетенцияларын деталдаштыруу менен, ошондой эле программанын өзү түрүндө долбоордук продукт менен аныкталган. Квалификацияны жогорулатуу системасында апробация боюнча эксперименталдык иштер аркылуу инклюзивдик билим берүү программаларынын мазмунун жакшыртуу технологиясынын натыйжалуулугу аныкталды.

Ошентип, эксперимент аксиологиялык мамиленин негизинде инклюзивдик билим берүү программаларынын өркүндөтүлгөн мазмуну бирдиктүү долбоор катары бардык модулдарды өздөштүрүүнүн оң натыйжаларын бириктирет жана инклюзивдик билим берүү жаатындагы ишмердүүлүктү жүзөгө ашыруу үчүн жеке баалуулуктар жана кесиптик сапаттар жагынан да угуучуларды окутуунун натыйжаларына жетишүүнү көрсөтөт деген изилдөөнүн баштапкы гипотезасын тастыктады.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР:

1. Аксиологиялык ыкманын негизинде инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун өркүндөтүүнүн апробацияланган модели республиканын квалификациясын жогорулатуу системасында өз алдынча курс катары киргизилиши мүмкүн.

2. Инклюзивдик билим берүүнү камсыз кылуу үчүн иштелип чыккан окуу-методикалык колдонмону квалификацияны жогорулатуу курстарында да, инклюзивдик билим берүү адистиктери боюнча студенттерди даярдоодо да колдонуу сунушталат.

3. Аксиологиялык ыкманын негизинде инклюзивдик билим берүүнүн билим берүү программасынын түзүмү жана мазмуну ЖОЖдордун билим берүү программаларын жана натыйжага багытталган КК курстарын иштеп чыгуу үчүн негиз боло алат.

4. Аксиологиялык мамиленин негизинде инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун долбоорлоо боюнча бул изилдөө өз алдынча окуу куралы же

инклюзивдик билим берүү боюнча мектептер жана ЖОЖдор, квалификацияны жогорулатуу борборлору үчүн инклюзивдик билим берүү боюнча окуу куралынын бөлүмү болуп калышы мүмкүн.

**Диссертациянын темасы боюнча жарыяланган эмгектердин тизмеси:
– 25, алардын арасында:**

1. Кемешова, А. М. Повышение квалификации педагогов в сфере инклюзивного образования детей с ограниченными возможностями в рамках обновления содержания образования [Текст] / А. М. Кемешова. – Алматы. – 2015. – С. 39-4521. – С. 28-40 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=46595479>

2. Кемешова, А. М. Инклюзивті білім беру жағдайында дарынды балаларды оқыту үдерісінде тиімді тәсілдер мен технологиялар [Текст] / А. М. Кемешова // Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Специальная педагогика». – Алматы. – 2022. – №1. – С. 34-39.

3. Кемешова, А. М. Взаимодействие педагогов и специалистов в условиях инклюзивного образования [Текст] / А. М. Кемешова // Вестник КазНПУ им. Абая. – Алматы. – 2022. – №1. – С. 89-93.

4. Кемешова, А. М. Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ педагогтардың кәсіби қызметке дайындығын қалыптастыру [Текст] / А. М. Кемешова // Вестник ЕНУ им. Л. Н. Гумилева. – Алматы. – 2022. – №2. – С. 254-267.

5. Кемешова, А. М. Цифрлық қоғам дәуіріндегі оқыту моделі: аралас оқытудың педагогикалық дизайны [Текст] / А. М. Кемешова// Әл-Фараби атындағы ҚазҰУхабаршысы «Педагогика сериясы. – Алматы. – 2022. – №4. – С. 62-76.

6. Кемешова, А. М. Пути совершенствования содержания программ инклюзивного образования в системе повышения квалификации» [Текст] / А. М. Кемешова // Вестник КГУ им. И. Арабаева. – 2022. – № 3.

7. Кемешова, А. М. Аксиологические основы совершенствования программ содержания инклюзивного образования в системе повышения квалификации [Текст] / А. М. Кемешова // Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Специальная педагогика». – Алматы. – 2022. – №1. – С. 89-93.

8. Кемешова, А. М. «Основы аксиологического подхода в инклюзивном образовании» для педагогов, работающих в условиях инклюзивного образования/ Образовательная программа курсов ПК для руководителей ОО [Текст] / А. М. Кемешова. Свидетельство о внесении сведений в государственный реестр прав на объекты, охраняемые авторским правом № 34796 от «18» апреля 2023 года.

Кемешова Аккумис Мендигалиевнанын 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн «Квалификацияны жогорулатуу системасында инклюзивдик билим берүү программасынын мазмунун өркүндөтүү» аттуу диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: жакшыртуу, мазмун, аксиологиялык мамиле, өзгөчө билим берүү муктаждыктары, гумандаштыруу, баалуулук, инклюзивдик билим берүү концепциясы, квалификацияны жогорулатуу программасы, окутуунун натыйжалары, технологиялар, методдор.

Изилдөөнүн объектиси: инклюзивдик билим берүүнүн педагогикалык кадрларынын квалификациясын жогорулатуу системасы

Изилдөөнүн предмети: аксиологиялык мамиленин негизинде инклюзивдик билим берүү жаатындагы квалификацияны жогорулатуу программаларынын мазмунун долбоорлоо процесси.

Изилдөөнүн максаты: квалификацияны жогорулатуу системасында аксиологиялык мамиленин негизинде инклюзивдик билим берүү программаларынын мазмунун долбоорлоонун натыйжалуулугун теориялык жактан негиздөө жана эксперименталдык жол менен текшерүү.

Изилдөөнүн методдору: илимий-теориялык материалдарды жана илимий булактарды талдоо ыкмасы, сурамжылоо, маек жана курстардын угуучулары менен маек, жагдайды моделдөө менен семинар, салыштырмалуу, статистикалык жана математикалык ыкмалар.

Алынган натыйжалар жана алардын жаңылыгы: квалификацияны жогорулатуу системасындагы аксиологиялык ыкманын негизинде инклюзивдик билим берүү программаларынын мазмунун долбоорлоонун теориялык негиздери педагогикалык илимге жана инклюзивдик билим берүү мугалимдерин даярдоого жана кайра даярдоого өз салымын кошо алат. Педагогдордун квалификациясын жогорулатуу программаларынын мазмунун аксиологиялык компонентин күчөтүү өнүгүү мүмкүнчүлүгү чектелген балдар менен ийгиликтүү педагогикалык ишмердүүлүккө көмөк көрсөтүп, алардын өз жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүгө колдоо көрсөтө алат. Аксиологиялык ыкманын негизинде инклюзивдик билим берүүнүн мазмунун апробацияланган модели жана инклюзивдик билим берүүнүн педагогдору үчүн иштелип чыккан окуу программасы квалификацияны жогорулатуу системасынын практикасына, ЖОЖдордун жана колледждердин педагогикалык адистиктериндеги билим берүү программаларына киргизилиши мүмкүн.

Колдонуу боюнча сунуштар: ЖОЖдо инклюзивдик билим берүү үчүн кадрларды даярдоодо, атайын билим берүү адистиктери боюнча билим берүү программаларын, педагогикалык колледждердин жана мектептердин инклюзивдик билим берүү үчүн тандоо боюнча окуу программаларын иштеп чыгууда колдонулушу мүмкүн.

Колдонуу чөйрөсү: инклюзивдик билим берүүнү жүзөгө ашырган билим берүү уюмдарынын педагогдорун жана жетекчилери үчүн.

РЕЗЮМЕ

диссертационного исследования Кемешовой Аккумис Мендигалиевны на тему: «Совершенствование содержания программы инклюзивного образования в системе повышения квалификации» на соискание учёной

степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования

Ключевые слова: улучшение, содержание, аксиологический подход, особые образовательные потребности, гуманизация, ценность, концепция инклюзивного образования, программа повышения квалификации, результаты обучения, технологии, методы.

Объект исследования: система повышения квалификации педагогических кадров инклюзивного образования

Предмет исследования: процесс совершенствования содержания программ повышения квалификации в области инклюзивного образования на основе аксиологического подхода.

Цель исследования: теоретически обосновать и экспериментальным путем проверить эффективность совершенствования содержания программ инклюзивного образования на основе аксиологического подхода в системе повышения квалификации.

Методы исследования: метод анализа научно-теоретического материала и научных источников, анкетирование, интервью и опрос слушателей курсов, практикум с моделированием ситуации, сравнительно-сопоставительные, статистические и математические методы.

Полученные результаты и их новизна: теоретические основы совершенствования содержания программ инклюзивного образования на основе аксиологического подхода в системе повышения квалификации могут внести свой вклад в педагогическую науку и в подготовку и переподготовку учителей инклюзивного образования. Усиление аксиологической составляющей содержания программ повышения квалификации педагогов может способствовать успешной педагогической деятельности с детьми с ограниченными возможностями развития, поддерживать их в развитии своих способностей. Апробированная модель содержания инклюзивного образования на основе аксиологического подхода и разработанная учебная программа для педагогов инклюзивного образования могут быть внедрены в практику системы повышения квалификации, в образовательные программы педагогических специальностей вузов и колледжей.

Рекомендации по применению: в системе повышения квалификации, в подготовке кадров для инклюзивного образования вузов, в разработке образовательных программах по специальностям специального образования, разработке учебных программ по выбору для инклюзивного образования педагогических колледжей и школ.

Область применения: для педагогов и руководителей организации образования, осуществляющих инклюзивное образование.

SUMMARY

of the dissertation research of Kemeshova Akkumis Mendigalievna on the topic: «Improving the content of the inclusive education program in the professional

development system» for the degree of candidate of pedagogical sciences in the specialty 13. 00. 01 – general pedagogy, history of pedagogy and education

Keywords: improvement, content, axiological approach, special educational needs, humanization, value, inclusive education concept, professional development program, learning outcomes, technologies, methods.

The object of the research: the system of professional development of teachers of inclusive education

The subject of the research: the process of designing the content of professional development programs in the field of inclusive education based on an axiological approach.

The purpose of the research: theoretically substantiate and experimentally test the effectiveness of designing the content of inclusive education programs based on an axiological approach in the system of professional development.

Research methods: study and analysis of normative, legal, educational and methodological and other documents, systematization and analysis of literature and scientific and methodological sources, questionnaires, interviews and surveys of course participants, a workshop with modeling of the situation, comparative, statistical and mathematical methods.

The obtained results and novelty: the theoretical foundations of designing the content of inclusive education programs based on an axiological approach in the system of advanced training can contribute to pedagogical science and to the training and retraining of teachers of inclusive education. Strengthening the axiological component of the content of teacher training programs can contribute to successful pedagogical activity with children with developmental disabilities, support them in the development of their abilities. The approved model of inclusive education content based on the axiological approach and the developed curriculum for teachers of inclusive education can be implemented in the practice of the professional development system, in the educational programs of pedagogical specialties of universities and colleges.

Recommendations for use: in the system of advanced training, in the training of personnel for inclusive education of universities, in the development of educational programs in special education specialties, the development of elective curricula for inclusive education of pedagogical colleges and schools.

Scope of application: for teachers and managers of educational organizations engaged in inclusive education.

J. Kew